

Reference:

"Verdens litteratur historie. Bind 1 Oldtiden"

Forfattere: Jørgen Mejer og Minna Skafté Jensen (under medvirken af: Bodil Bierring, Vibeke Børdahl, Hans Hertel, Kurt Johansson, Lars Lönnroth og Peter Ulf Møller)
Berlingske Filosof Bibliotek, 1965
s. 165–171

Sofokles' Kong Ædipus

Lad os forestille os at vi sætter os i Dionysos-teatret engang i 420'rne f.Kr. Vi skal overvære opførelsen af Sofokles' fire bidrag til Dionysos-festens konkurrence, heriblandt *Kong Ædipus*, tragedien om manden der – uden at vide det – kom til at slå sin far ihjel og gifte sig med sin mor.

I den kølige marts morgen er teatret blevet fyldt med mere end 10.000 tilskuere: mænd og kvinder, unge og gamle, sågar nogle børn og slaver, athenere og tilrejsende. På de forreste rækker sidder Dionysos' præster og byens embedsmænd, men ellers består publikum af høj og lav, uddannede og analfabeter mellem hinanden. Nogle har købt forfriskninger til den 4–5 timer lange opførelse af dramaer, andre kigger sig omkring efter bekendte eller efter Athens berømt heder. Fælles for dem alle er at de på forhånd kender dramaets stof, fordi myten om Ædipus – som de fleste andre myter – var fællesgods for alle samfundsklasser. Derfor ved tilskuerne hvordan det hele ender. Denne viden hører med til det kultiske fællesskab, og den er basis for den såkaldte *dramatiske ironi* som de største tragedieforfattere suverænt spiller på: tilskuerne ved mere end personerne i skuespillet, og det kan få det til at løbe dem koldt ned ad ryggen i den næste time, mens kong Ædipus kæmper for at afvende det uafvendelige.

Tilskuernes øjne rettes mod orchestra og skenebygningen, hvor en skuespiller træder frem i en dragt og maske som angiver at han er en fornem person. Han præsenterer sig som Ædipus for en gruppe personer, der samtidig er kommet ind på orchestra, og får at vide at Thebens indbyggere er ved at bukke under for en pestepidemi. Man trygler ham om hjælp – det var jo også ham der frelste byen for år tilbage da den blev plaget af sfinksen. Ædipus beroliger sine undersåtter – han har allerede sendt sin svoger Kreon til Apollons orakel i Delfi. I det samme vender Kreon tilbage fra Delfi og beretter at Apollon har pålagt byen at hævne kong Laios, Ædipus' forgænger og dronning Iokastes tidligere ægtefælle, som blev dræbt under mystiske omstændigheder. Ædipus erklærer sig rede til at opklare hvem der dræbte Laios og indkalder til en folkeforsamling.

Derpå forlader alle de optrædende skuepladsen, og koret på 15 mand marcherer ind gennem sideindgangen (*parodos*). I sang giver de udtryk for samme angst som de første borgere og beder til byens guder. Korets medlemmer gør det nu ud for Thebens borgere på den folkeforsamling Ødipus indkaldte til. Den følgende episode åbner netop med en lang tale hvor Ødipus forbander Laios' mordere og alle der dækker over dem. Tilskuerne gyser, for de ved at den skyldige er Ødipus selv, og resten af tragedien udgøres af hans energiske forsøg på at afsløre morderne.

Først kommer den gamle, blinde spåmand, Teiresias. Han er uvillig til at sige noget, men provokeret af Ødipus antyder han alligevel at kongen selv er den skyldige. Ødipus anklager Teiresias for at stå i ledtog med Kreon og for at ville berøve ham magten. Teiresias må gå med uforrettet sag.

Koret, som naturligtvis har overværet samtalen, giver i en kort korsang udtryk for at spåmandens ord nok har gjort dem urolige, men de kan ikke forestille sig at Ødipus under nogen omstændigheder skulle være gerningsmanden. I næste scene konfronteres Ødipus med Kreon, de kommer i skænderi, replikkerne veksler linje for linje – som normalt når diskussioner i tragedien kulminerer. Først da dronning Iokaste kommer ud fra paladset (dvs. åbningen midt i skenebygningen) får hun beroliget de to mænd. Kreon forlader scenen. Situationens alvor understreges af at kor og skuespillere bryder ud i vekselsang (*kommos*), stemningen er spændt, Ødipus er desperat, men koret støtter ham fortsat. Iokaste spørger sin mand om årsagen til skænderiet, og da Ødipus fortæller at han selv er blevet beskyldt for mordet på kong Laios svarer Iokaste:

Jeg kan forsikre dig at ingen dødelig
har fået evne til at øve spådomskunst.
Jeg kan med få eksempler vise jeg har ret.
Fra Delfi fik kong Laios det spådomsord
– om ikke fra Apollon, så hans tempelpræstat
skæbnen ville han blev myrdet af en søn,
som skulle fødes af vort eget kød og blod.
Men Laios blev dræbt – det siger rygtet da –
af ubekendte drabsmænd ved en trekorsvej.
Men efter drengens fødsel – på den tredje dag blev
han, med sine haser gennemboret, bragt
af andre til en vild, uvejsom klippeegn,
og altså fik Apollon ikke gennemført
at sønnen slog sin far ihjel, for Laios
blev ikke dræbt – som han har frygtet – af sin søn.
Det var hvad der kom ud af det orakelsvar.
Nej, tag dig ikke den slags nær: Hvad guden vil

skal frem for dagens lys, han åbenbarer selv.

Iokastes ord er tilsyneladende ubestrideligt bevis på at Ødipus er uskyldig, selv om tilskuerne jo ved at hun fejlfortolker oraklet og fortiden. Ødipus bliver imidlertid bekymret ved en detalje i Iokastes beretning: "Blev Laios myrdet ved en korsvej?", og han fortæller hvordan han voksede op som kongesøn i byen Korinth, indtil en beruset person engang påstod at Ødipus slet ikke var søn af kongen. Ødipus – som altid opsat på at finde sandheden – rejste til Delfi for at spørge oraklet om det var sandt, men fik ikke svar på sit spørgsmål. I stedet advarede oraklet ham om at han ville komme til at ægte sin mor og slå sin far ihjel. Derfor vendte Ødipus ikke hjem til Korinth; på vej mod Theben kom han i klammeri med en fornem mand og hans ledsagere, og slog dem ihjel. Noget kunne tyde på at det var Laios han havde slået ihjel, men det eneste overlevende vidne til begivenheden havde sagt at det var en hel bande som havde overfaldet Laios. I sin bekymring sender Ødipus bud efter denne mand. Iokaste fastholder at det er grundløst at tro på orakler: Laios blev under ingen omstændigheder dræbt af sin søn!

Kongeparret går ind i paladset, og koret opfører endnu en korsang hvori det beder guderne om lov til at leve et fromt liv. Det fordømmer forbrydere og alle der ringeagter guderne, og slutter:

Nej, hersker, hvis det navn er dit i sandhed,
Alhersker, Zeus, lad dette her
så aldrig undfly dig som evig guddom.
De ord som gjaldt
Laios
regnes så for ingenting værd,
og hvem vil dyrke Foibos ydmygt mer?
Nej, troen slås på flugt.

De thebanske borgere tænker utvivlsomt på Laios' mordere, men deres ord rammer i virkeligheden kongeparret. Iokaste kommer nu ud igen og beder en bøn til den Apollon hvis orakler hun lige har forkastet. Derpå ankommer en mand som viser sig at være et sendebud fra Korinth. Han meddeler at kongen af Korinth, Ødipus' far, er død. Oraklet har altså taget fejl! Man får nærmest indtryk af at den fremmede kommer som svar på Iokastes bøn, men da Ødipus stadig udtrykker frygt for at spådommen om hans mor skal gå i opfyldelse, beroliger korintheren ham med at han i virkeligheden ikke er det karinthiske kongepars egen søn, men et forældreløst barn han selv har fundet i bjergene. Iokaste aner uråd, prøver at få ham til at opgive sin efterforskning – til ingen nytte – og forlader skuepladsen uden et ord. Ødipus tror hun skammer sig over at han er et

hittebarn, en lykkens søn – en ide koret griber og nærmest i ekstase synger om i den efterfølgende korsang.

Nu venter alle på at det tilkaldte vidne til mordet på Laios skal komme og opklare sagen. Det gør han også: han tilstår ikke alene at der faktisk kun var én gerningsmand, men også at det var ham som for mange år siden overlod sendebuddet fra Korinth et ny født drengbarn, kong Laios' søn. Ødipus har fuldført sin efterforskning og indser med rædsel tingenes sammenhæng: Apollons spådom er blevet opfyldt til punkt og prikke. Han går ind i paladset, mens koret i sin sidste korsang beklager hans – og menneskenes – ulykke.

Efter korsangen kommer en tjener ud fra paladset og beskriver hvorledes lokaste har hængt sig, og Ødipus stukket sine øjne ud. Ødipus kommer på scenen og beklager i en vekselsang med koret sin skæbne; men han er rede til at bære den og anmoder om at han – ifølge sin egen ordre – må blive landsforvist. Kreon forhindrer det og vil først rådspørge Apollon. Til sidst ser vi Ødipus – blind og magtesløs, men belært om gudernes magt – blive adskilt fra sine døtre og ført ind i paladset, inden koret runder tragedien af og marcherer ud.

Kong Ødipus er på mange leder karakteristisk for de overleverede tragedier. Grundstrukturen i dramaet er det oplevelsesforløb hovedpersonen, helten, gennemlever i løbet af et kort tidsrum: han fejlbedømmer situationen, han erkender verdens og livets rette sammenhæng, og dermed bliver hans livsbetingelser radikalt ændret. Det er de tre hovedstadier i tragedien som filosofen Aristoteles senere hen i sin analyse af de græske tragedier kaldte: fejl, er/genkendelse og omvæltning (*hamartia*, *anagnorisis* og *peripeti*). Den "ydre" handling i *Kong Ødipus* er yderst enkel: de fleste scener består af monologer, lange replikker og dialoger; kun undtagelsesvis taler mere end to personer sammen ad gangen, selv om der er tre skuespillere til stede. Korets deltagelse i handlingen er minimal; det reagerer kun som gruppe på det hovedpersonerne siger og oplever. Til gengæld anvendes korsangene med stor dramatisk effekt: på nær den sidste giver alle korsangene udtryk for støtte til Ødipus, folket er med ham – hvilket forhindrer at tilskueren tager afstand fra hovedpersonen.

Handlingen foregår på et og samme sted: foran indgangen til kongepaladset, selv om flere af episoderne realistisk set skulle have fundet sted inde i paladset. Man må i det hele taget ikke forvente større realisme hos de græske tragikere; det giver f.eks. ikke megen mening at spørge hvorfor kongen har ventet så længe med at udforske sin forgængers skæbne, eller hvorfor lokaste gennem mange års ægteskab ikke har undret sig over arrene på Ødipus' haser (hans navn betyder ligefrem "ham med de opsvulmede fødder") eller over hans alder – begge dele svarede jo nøje til hendes egen søns. De græske dramatikere vælger og omformer myterne sådan at opmærksomheden koncentrerer om det begivenhedsforløb som præsenteres i det enkelte drama. Tilskueren skal hverken tage hensyn til begivenheder forud for eller efter det forløb man ser på scenen. Denne holdning er så meget mere forståelig som dramaerne kun var beregnet til

en enkelt opførelse. Hertil kommer at de ydre rammer tvang digterne til at koncentrere sig om et enkelt handlingsforløb (næsten altid uden sidehandlinger) med få aktører og få temaer, på bekostning af en "realistisk" handlingsgang og psykologisk facettering.

Kong Ødipus handler ikke om Ødipus' karakter, for slet ikke at tale om de øvrige personers. Det handler heller ikke om at en mand i den virkelige verden kunne være kommet til at slå sin far ihjel og gifte sig med sin mor. Dets tema er hvorledes et menneske, som gør alt for at leve et ansvarligt liv, alligevel viser sig at være magtesløs over for højere magter. Ødipus handler tilsyneladende af egen fri vilje; han efterforsker i bedste hensigt en sag som han betragter med stor alvor og omsorg for sine medmennesker. Men for hvert skridt viser det sig at han nærmer sig den skæbne guderne hele tiden havde tiltænkt ham. Hvis mennesket selv mod sin vilje kommer i strid med guderne og verdensordenen, er slaget på forhånd tabt. Dette problem er kernen i mange af Aischylos' og Sofokles' tragedier – og i det hele taget i den ældre græske litteratur. De græske tragedier er altså ikke bare dramatiseringer af gamle myter; de er indlæg i samtidens filosofiske og religiøse debat.